

תורת הבטחון - פרשת תזריע

בענין בטחון והשתדלות

אָדָם כִּי יִהְיֶה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ שָׂאֵת אוֹ סַפְחָת אוֹ בְּהֶרֶת וְהָיָה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֹגַע צָרַעַת וְהוּבָא אֶל אֶהְרֵן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אֶחָד מִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים (יג, ב)

שהטריפך הנה, ולא היית טורח לבוא אל ארץ רחוקה כזאת, ונפסקה טענת הפרוש ושב לארצו, וקבל הפרישות מן העת ההיא ולא יצא מעירו אח"כ, עכ"ל. הרי מבואר ג"כ כנ"ל, שאם היה אותו פרוש מאמין באמת שהשי"ת הוא הזן לכל אחד ואחד, לא היה לו צורך ללכת למקומות רחוקים לצורך הפרנסה. וטעה הפרוש במה שטעה הכהן כנ"ל.

מעשה בכהן אחד

איתא במדרש (תנחומא ו) ז"ל, "מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים. מטה ידו [נעשה עני], בקש לצאת לחוצה לארץ, קרא לאשתו אמר לה: בשביל שבני אדם רגילין לבא אצלי לראות את הנגעים קשה עלי לצאת מעליהם, אלא בואי ואני מלמדך שתהא רואה את הנגעים, אם ראית שערו של אדם שיבש המעין שלו, תהא יודעת שלקה, לפי שכל שער ושער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו, יבש המעין - יבש השער, אמרה לו אשתו ומה אם כל שער ושער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו, אתה שאתה בן אדם כמה שערות יש בך ובניך מתפרנסין על ידך לא כל שכן שיימון לך הקב"ה פרנסה? לפיכך לא הניחה אותו לצאת חוצה לארץ", עכ"ל.

השי"ת מפרנס כל אחד במקומו

מבואר בדברי המדרש יסוד גדול בענין העסק בהשתדלות לצורך הפרנסה, שאין שום צורך לצאת וללכת למקומות רחוקים להשיג פרנסה, רק השי"ת זן ומפרנס כל אחד ואחד במקומו. וזו היתה הטעות של הכהן, שלא האמין שהשי"ת יכול לפרנסו במקומו, וחשב שישגי פרנסתו רק אם ילך לחוץ לארץ, ועל זה אמרה לו אשתו, שכמו שהשי"ת מפרנס כל שיערה ושערה בפני עצמה, ויש לכל שער מעין בפני עצמו, ואותו מעין הוא במקומו של השער, כמו כן השי"ת זן ומפרנס כל אחד ואחד במקומו.

מעשה בפרוש אחד

ובאמת כבר האריך החובת הלבבות (שער הבטחון, פתיחה) שזוהו אחד מן התועלות של בטחון וז"ל: "אך תועלות הבטחון בעולם, מהן מנוחת הלב מן הדאגות העולמיות, והשלוח מנדנדוד הנפש וצער להסרון תאוותיה הגופיות, והוא בהשקט ובבטחה ובשלוח בעולם הזה וכו', ומהן מנוחת הנפש מלכת בדרכים הרחוקים, אשר היא מכלה הגופות וממהרת השלמת ימי החיים, כמ"ש: ענה בדרך כחי קצר ימי. ונאמר על אחד מן הפרושים, כי הלך אל ארץ רחוקה לבקש הטרף בתחלת פרישותו, ופגע אדם א' מעובדי כוכבים בעיר, אשר הלך אליה, אמר לו הפרוש: כמה אתם בתכלית העורון ומעוט ההבנה בעבודתכם לכוכבים. אמר לו האמגושי: ומה אתה עובד? אמר לו הפרוש: אני עובד הבורא היכול, המכלכל, האחד, המטריף, אשר אין כמוהו. אמר לו האמגושי: פעלך סותר את דבריך. אמר לו הפרוש: והיאך? אמר לו: אילו היה מה שאמרת אמת, היה מטריפך בעירך, כמו

טעם לעסק בהשתדלות

ונראה לבאר הטעות שטעו הכהן והפרוש בעסק ההשתדלות, ונקדים קצת ביאור מדוע נתחייב כל אחד ואחד לעסוק בהשתדלות לצורך פרנסתו. הנה כבר האריך החובת הלבבות (שער הבטחון, פרק ג) לבאר הטעמים שנתחייב כל אחד ואחד לעשות השתדלות. דבאמת, לא יתכן לומר שהטעם שצריך לעסוק בהשתדלות לצורך הפרנסה הוא משום דבלא השתדלותו לא ישיג פרנסתו, זה ודאי טעות גמור. שהרי אנו מאמינים באמונה שלימה שהשי"ת הוא "כל יכול - בעל היכולת", והוא יתן יכול לפרנס כל אחד ואחד אפילו בלי שיעסוק אדם בהשתדלות, ויעזור, כביכול, להקב"ה לפרנס אותו [וכמו שזן את אבותינו במדבר ארבעים שנה בלי שום השתדלות]. וע"כ אין זו הסיבה שחייב כל אחד ואחד לעסוק בסיבות לצורך פרנסתו. ולא עוד, שהרי מי שבאמת בוטח בה' בדרגה גבוהה במדת הבטחון [כמו רשב"י (ע"י ברכות לה, ב)] אינו צריך לעסוק בהשתדלות, שהרי השי"ת יפרנסו בלי שום עסק, ואם כן פשוט שאין זו הסיבה מדוע נתחייב כל אחד ואחד לעסוק בהשתדלות לצורך פרנסתו.

וכתב החובת הלבבות (שם) לבאר אחד מן הטעמים שחייב לעסוק בפרנסתו וז"ל (מפי לב טוב): "מכיון שחכמת הבורא מצאה לנכון לנסות את האדם, אם הוא יעבוד את האלקים או ימרה אותו, לכן העמיד אותו הבורא במבחן, שיראה באופן ברור באיזה דרך בחר. והמבחן הוא כך: האדם נברא כשהוא זקוק ונצרך לדברים מהחוץ, דהיינו, אוכל, משקה, הלבשה, דירה, ואשה. וצוה הבורא לאדם לחזור אחרי דברים אלה ולהשיג אותם על ידי האמצעים שהכין לשם כך, בדרכים מסוימים ובזמנים מסוימים. ואלה הדברים שהבורא גזר שיוכל האדם להשיג אותם, יעלה ביד האדם להגיע אליהם, על ידי שהבורא יזמין לו בשלמות את האמצעים הדרושים לכך. ואלה הדברים שהבורא גזר שלא יוכל האדם להשיג אותם, לא יעלה בידו להגיע אליהם, מפני שהבורא ימנע ממנו את הגורמים הדרושים לכך. ומבחן האדם, אם הוא עבד את האלקים או עבר על רצונו, מתברר מתוך כונתו ובחירתו באיזה משני הדרכים הוא בחר לשם השגת צרכיו, ובהתאם לזה מגיע לו אחר כך שכר או עונש, ואפילו אם לא עלה בידו להוציא את שאיפתו לפועל ולהביאה לכלל מעשה", עכ"ל.

הרי מבואר, שכל עניני העולם שצריך האדם להשתדל בהם, בין בפרנסה, בין בעניינים אחרים, אינו אלא לנסות את האדם אם יעמוד בניסיון. וזהו הבחינה הגדולה, ואיכלל בזה כמה וכמה נסיונות. ואחד

מן הנסיונות הוא שהקב"ה רוצה לראות, אם ישא ותן באמונה, וזו היא השאלה הראשונה ששואלין את האדם בשעת הדין.

השתדלות על פי התורה

ומי שבאמת מאמין באמונה שלימה שכל פרנסתו הוא אך ורק מאת הקב"ה, ועיקר הסיבה שהוא צריך לעסוק בהשתדלות לצורך פרנסתו, הוא כדי לנסותו אם יעשה כל השתדלותו רק על פי תורה, הרי הוא יעמוד בכל הנסיונות בעסקו בהשתדלות, שהרי הוא יודע שאינו צריך לעשות שום דברים האסורים לצורך פרנסתו, שאין שום תכלית בזה כלל, שאינו יכול להרוויח כלום מגזירת השי"ת, ולא יועיל כלום אם יעשה דברים אסורים.

ובעסק ההשתדלות יש כמה וכמה נסיונות, וקצת מהם הם: אם יעסוק באמונה בלי גזל ורמאות, וגם כמה יהיה טרוד בעסק ההשתדלות וכמה פנאי יהיה לו ללמוד תורה. שכל זמן שמאמין שכל פרנסתו תלוי אך ורק בעסק ההשתדלות, לעולם ידאג שלא יהיה לו פרנסה, וע"כ לא יהיה לו שום זמן פנוי לעסק בתורה. אבל מי שבוטח בהשי"ת, תמיד ימצא זמן פנוי ללמוד תורה שהרי אין לו שום דאגה כלל על פרנסתו מחר.

ויש עוד ניסיון בעסק בהשתדלות, האם ירבה לעסוק יותר מדי. שכל זמן שמאמין בהשי"ת הוא הזן ומפרנס לכל, אין לו שום צורך להרבות בהשתדלות יותר מדי, וכל זמן שעשה מה שמוטל עליו לעשות, שוב אינו צריך לעשות יותר, רק יבטח בהשי"ת שהוא יפרנסו. אבל מי שאינו מאמין באמונה שלימה בהקב"ה שהוא הזן אותו ומפרנסו, "חושב" שפרנסתו תלוי אך ורק בעסק ההשתדלות לצורך פרנסתו, וע"כ הוא מרבה יותר מדי בעשיית השתדלות [ומבואר מדברי המדרש ביוסף הצדיק, שרבו השתדלות הוא חטא גדול, וכבר האריכו בזה רבותינו ז"ל לבאר הענין].

אמונה בעסק הפרנסה

ונמצא, דכל הני נסיונות הוא לנסותו הנסיון הגדול - אם יאמין שפרנסתו בא בהשגחה מהשי"ת, ולא יאמר: "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה". שהרי, פעמים רבות פרנסתו באה לו ע"י אותן הסיבות שעסק בהם לצורך פרנסתו. ומ"מ כל אחד ואחד חייב להאמין שכל פרנסתו באה כולה בהשגחת השי"ת ואינו משום "כחי ועצם ידי עשה לי החיל הזה". רק על כל דבר ודבר יש גבול מסויים אשר כבר נגזר מאת הבורא יתברך, כמו שכ' החובת הלבבות (שער הבטחון, פרק ד) וז"ל, "וכמו שאמרנו בחיים ובמות, כן נאמר בחיוב תביעת סבות הבריאות והמזון והמלבוש והדירה, והמדות הטובות, ולהרחיק שכנגדם, עם ברור אמונתו כי הסבות אין מועילות אותו בזה כלום, אלא בגזרת הבורא יתברך", עכ"ל. ר"ל, הגם דאיכא חובה לעסוק בהשתדלות, מ"מ אין שום כח לעצם ההשתדלות, רק כל מה שמגיע לו, הוא רק בגזירת הבורא. וא"א בשום אופן לשנות גזירת הבורא יתברך [ברבו השתדלות, רק ע"י זכויות, כגון ע"י בטחון, תפילה ותשובה, ומעשים טובים]. ומ"מ הגם שכל דבר נגזר מאת הבורא יתברך, מ"מ הגזירה הוא דוקא אם יעשה האדם ההשתדלות המוטלת עליו לעשות. ואין

לומר, דאילו כבר נגזר מאת הבורא אמאי יעסוק בסיבות להשיג פרנסתו, דהא כך הוא רצון השי"ת, לנסותו בעסק ההשתדלות, ואם לא יעסוק בהשתדלות, לא ישיג פרנסתו.

טעות בעסק השתדלות

ולפי כל הנ"ל מובן היטב הטעות שטעו הכהן והפרוש. שהם חשבו שכל פרנסתם תלוי אך ורק בעסק ההשתדלות, ולא האמינו בהשי"ת הוא המפרנסם, שאילו היו מאמינים לא היה להם שום צורך לילך למקומות רחוקים לצורך עסק הפרנסה, שהשי"ת מפרנס כל אחד ואחד באשר הוא שם. וכל המרבה בהשתדלות כזו הרי זה חוטא שאינו בוטח בה', רק בוטח בהשתדלותו, ולא עוד אלא יענש שלא ישיג פרנסתו רק ע"י ריבוי השתדלות כמו שכתב הבית הלוי (קו' הבטחון) וז"ל, "ומי שמרבה בהשתדלות יותר מכפי הנצרך עונשו שזמן השמים יסיפו על הצטרכותו להשתדלות ולא יזומן לו פרנסתו רק ע"י יגיעת בשר הדרך שבחר לו וכו'", עכ"ל.

שיעור השתדלות

ובהמשך דברי החובת הלבבות (שם) כתב דמי שבוטח בה', ועומד בכל נסיונות החיים, יסתלק מעליו חובת השתדלות, והשי"ת יפרנסו בלי שום עסק והשתדלות לצורך פרנסתו. שזהו התכלית בחובת השתדלות, לעמוד בכל הנסיונות, ולהאמין ולבטוח בהשי"ת. וכבר האריך הבית הלוי (פרשת מקץ) בענין זה וז"ל, "הא דהתירה התורה להשתדלות הוא משום דלא כל אדם יכול להגיע למדרגת הבטחון הגמור וע"כ הותר לו ההשתדלות כדי שיהיה לו סיוע שיגיע למדרגת הבטחון וצריך כל אדם לחדש לו מלאכה ועסק כדי שיהיה נקל לו לבטוח בה' וכו', וא"כ שיעור ההשתדלות הנרצה אינו שיהיה בכל אדם רק כל אחד לפי ערכו, דמי שיכול להגיע לבטוח במעט מלאכה אזי מה שירבה להשתדל יותר מכפי הנצרך לו לזה השיעור כבר יחשב לו לחטא נגד מדת הבטחון כי הרבה להלך אחרי ההשתדלות ולא בטח. ומי שבטחונו עדיין קטן משל חבירו יוכל לעסוק במלאכתו יותר מחבירו עד שגם הוא יהיה יכול להשקיט רוחו ולבו לבטוח בה' דעיקר בחינת בטחון הוא השקטת רוחו ולבו להשליך על ה' יהבו", עכ"ל.

לא יפסיד כלום

ויש להוסיף, דמאחר שפרנסתו של כל אחד ואחד אינו תלוי בעסק ההשתדלות, וכל עסקו הוא לסיבה אחרת כמו שכ' החובת הלבבות, א"כ במקום שלא עסק בהשתדלות משום שאותו השתדלות אינו ראוי לעשותו, שאינו בגדר - "נשאת ונתת באמונה", שאותו עסק הוא ברמאות, או שיש בו חשש גזל, או חשש מחלקת בין אדם לחבירו, או אפשר שימעט זמנו מקביעת עתים של לימוד התורה, בודאי לא יפסיד כלום! שלא יתכן להפסיד כלום מזה שלא עסק בהשתדלות האסורה לו, שאם אותו השתדלות אינו באופן היתר - "במאה אחוז", לא יתכן לומר שיפסיד מזה שלא עשה אותו השתדלות. וכן האריך החפץ חיים בשמירת הלשון (שער התבונה פרק ט"א) ע"ש בדבריו הנוראים! וכן מפורש בדברי המדרש (דברים רבה פ"ד אות ה) וז"ל: "אמר הקדוש ברוך הוא שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד", עכ"ל.